विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर

राज्यशास्त्र विभाग

अंतर्गत मूल्यमापन सूचना

दि. १४/०२/२०२०

....

बीए भाग २, सेमिस्टर ४ च्या सर्व विद्यार्थी विद्यार्थिनीना सूचित करण्यात येते की पेपर क्र. ५ "महाराष्ट्रातील राजकीय प्रक्रिया" या पेपरच्या अंतर्गत मूल्यामापानासाठी पुढील प्रश्नाचे उत्तर लिहावे व दि. ०५ मार्च २०२० पूर्वी कु. समीक्षा फराकटे यांच्याकडे जमा करावे.

खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे सखोल व सविस्तर विवेचन करा. शब्दमर्यादा: ३००० शब्द गुण: १०

अ) महाराष्ट्राततील दलित चळवळीचे टीकात्मक परिक्षण करा.

ब) महाराष्ट्रातील शेतकरी संघटनेच्या कार्याचे टीकात्मक परिक्षण करा.

VIVEKANAND COLLEGE ESTD. JUNE 1964 KOLHAPUR

(प्रा. डी. ए. पवार)

विभागप्रमुख

Head

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (स्वायत्त)

राज्यशास्त्र विभाग

दिनांक: १८ सप्टेंबर २०१९

महाविद्यालयातील बी. ए. भाग २ च्या राज्यशास्त्र विषयाच्या सर्व विद्यार्थी विद्यार्थिनीना कळविण्यात येते की, अंतर्गत मूल्यमापनाअंतर्गत (पेपर क्र. ३ भारतातातील राजकीय प्रक्रिया) साठी, दि. ०५ ऑक्टोबर २०१९ पर्यंत खालील प्रश्नावर होम असाइंमेंट लिहून प्रा. समीक्षा फराकटे यांच्याकडे जमा करावी.

प्रश्न: पुढीलपैकी कोणत्याही एका निवडणुकीचे खालील संदर्भात विश्लेषण करा.

१) १९५२, २)१९६७, ३)१९७७, ४) २०१४

- सहभागी पक्ष आणि निकाल
- निवडणूक निकालाचे स्पष्टीकरण
- स्वतंत्र भारताच्या राजकीय इतिहासामध्ये त्या विशिष्ट निवडणुकीचे महत्त्व

होम असाइंमेंट देणे बंधनकारक आहे याची नोंद घ्यावी.

(प्रा. डी. ए. पवार)
विभागप्रमुख

Head
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
VIVEKANAND COLLEGE
KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR-416003 ESTD. JUNE 1964

(डॉ. एस. वाय. होनगेकर)

Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

B.A.Part-I : Political Science student list : 2019-20

Sr. No.	Roll No.	Name of students	Home Assignment	Oral		
1	4505	* ARATI HARIDAS AGLAVE				
2	4506	ROHIT RAGHUNATH AITWADE			Ab	
3	4507	PRITESH SUNIL AKURDE			Ab	
4	4509	ANKUSH SHAHADEV ANDHALE			Ab	
5	4512	SHUBHAM DATTATRAY ATIGRE			Ab	
6	4515	* VANITA YALLAPPA BAJANTRI	05	5	10	Vanita
7	4518	* SIDDHI SACHIN BANCHHODE	05	5	10	
8	4520	SANIRAJ MADHUKAR BASARE	05	5	10	
9	4523	* KRANTI ANIL BENADE	05	5	10	
10	4524	* SHIVANI ASHOK BHALEKAR		04	04	
11	4527	SUMIT ANANDA BHIVADARNE	03	4	07	
12	4530	SURAJ SHIVAJI BHOPALE		04	04	
13	4531	* DIPTI HARIDAS BHORE	05	5	10	
14	4533	* SANJEEVANI PRAKASH BHORE	05	4	09	
15	4537	* RUTUJA TANAJI BHOSALE	05	5	10	Rutuja
16	4539	AVISHKAR TANAJI BODAKE	05	5	10	
17	4541	RUSHIKESH DIPAK BORCHATE	05	4	09	
18	4542	GURUPRASAD SHIVAJI BUDAKE	05	5	10	
19	4543	ANIKET KRUSHNATH BUNE			Ab	
20	4545	GANESH MAHADEV CHAVAN	05	5	10	
21	4548	* PREETI SHIVAJI CHAVAN	05	5	10	
22	4549	PUSHPAK SANJAY CHAVAN	05	5	10	
23	4550	* SWATI AJIT CHAVAN	05	5	10	S.A.Chavan
24	4553	* DHANASHRI MADHUKAR CHOUGALE			05	
25	4554	ASHITOSH NANDKUMAR CHOUGULE	04	4	08	
26	4556	SATISH SANJAY CHOUGULE	05	5	10	
27	4558	PRATIK VIJAY DABHOLKAR	05	5	10	
28	4559	VAYUDOOT VISHNU DABHOLKAR		04	04	
29	4560	* AARATI BALESH DADAGOL			Ab	
30	4561	DHIRAJ MARUTI DALAVI	04	4	08	D.M.D
31	4564	SIDDHESH ANIL DANGE				
32	4565	* TEJASHRI ANIL DARURE	05	5	10	
33	4568	VISHAL BAPUSO DHAKAVE	05	5	10	
34	4570	SIDDHU GANGARAM DHANGAR	04	3	07	
35	4571	SOURABH SANJAY DHANGAR	05	5	10	
36	4572	* RUPALI BABURAO DHAVAN	05	5	10	
37	4573	* SUNITA DADASO DHAVAN		04	04	
38	4574	* ROHINI SURESH EKASHINGE	05	5	10	
39	4576	DEEPAK LAXMAN FARANDE			Ab	
40	4577	PRATIK BALASAHEB FASE	05	5	10	Pratik
41	4578	PRAVIN PRAKASH GABHALE				
42	4581	* VARSHA JAYAVANT GAIKWAD	05	5	10	
43	4582	PRATHAMESH BABURAO GAVAD	04	4	08	
44	4583	VIKAS HAIBATI GAVAD	05	5	09	V.Gavad
45	4584	ANIRUDDHA VASANT GAVALI	05	5	10	
46	4586	SAGAR VISHAL GAVALI			Ab	
47	4589	* SWAPNIL SAMBHAJI GAVASE	05	5	10	

VIVEKANAND COLLEGE ESTD. JUNE 1964

B.A.Part-I : Political Science student list : 2019-20

Sr. No.	Roll No.	Name of students				
48	4590	ADITYA MANOJ GHARUNGE			Ab	
49	4592	* DHANASHREE BALASO GHATAGE	05	00	05	[illegible]
50	4593	* SHRUTI ANIL GHATAGE	05	5	10	Shruti
51	4596	GANPATI KRUSHNAT GURAV	05	5	10	Gurav
52	4598	* SHIVANI SHAHAJI GURAV	05	5	10	
53	4602	GANESH MOTIRAM HALLALE			Ab	
54	4607	PIYUSH MOHAN INGALE	05	5	10	[illegible]
55	4608	* ANKITA KALLAPPA JADHAV	05	5	10	Ankita
56	4609	PRATHAMESH RAJAN JADHAV	05	5	10	P.R.Jadhav.
57	4611	* SHARVARI SHASHIKANT JADHAV	05	5	10	[illegible]
58	4614	* ANJALI SANJAY JAGDALE	05	04	09	[illegible]
59	4616	VISHAL SANJAY JAGTAP			Ab	
60	4619	ROHIT DATTATRAY JAMBHALE	04	04	08	[illegible]
61	4620	DHANANJAY SURESH JATHAR	05	5	10	[illegible]
62	4623	ROHIT SANTOSH KACHARE	05	5	10	
63	4624	LAXMAN DILIP KADAM	04	4	08	Kadam
64	4626	GAURAV NATHAJI KALAKE			Ab	
65	4627	* ANAGHA VIKAS KALE	05	5	10	[illegible]
66	4628	* RAJANEE RAJARAM KAMBLE	05	5	10	[illegible]
67	4631	AKASH RAJU KAMBLE	04	04	08	Kamble
68	4632	* AMRUTA BABASAHEB KAMBLE		04	04	
69	4633	ASHOK BHIKAJI KAMBLE	04	04	08	[illegible]
70	4634	* ASMITA CHANDRAKANT KAMBLE			Ab	
71	4635	* BHAGYSHREE TUSHAR KAMBLE		04	04	
72	4636	NAVIN SARDAR KAMBLE	05	5	10	[illegible]
73	4637	OMKAR SHANKAR KAMBLE	05	5	10	
74	4643	* SAKSHI HINDURAO KAMBLE	05	5	10	Kamble
75	4646	* SNEHAL BALASO KAMBLE	05	5	10	Snehal
76	4647	SWAPNIL SAKHARAM KAMBLE	05	04	09	[illegible]
77	4649	VAIBHAV RAJENDRA KAMBLE	05	5	10	[illegible]
78	4652	YASHPAL RAJAN KAMBLE	04	4	08	[illegible]
79	4653	* SHRUTI GOVIND KANDAR	05	04	09	Kandar
80	4656	* PRATIKSHA SATISH KASHID			Ab	
81	4657	RANJIT BABURAO KATALE	04	04	08	[illegible]
82	4658	SUMIT DINKAR KATALE	04	04	08	[illegible]
83	4659	* SNEHA PRABHUDDHA KATHARE		04	04	[illegible]
84	4662	NITIN DINKAR KEMBLE	05	5	10	Kamble
85	4664	* ALFIYA ALNASIR KHAN	05	5	10	[illegible]
86	4666	RAKESH MUKAND KHILLARE	04	5	09	
87	4667	RUTURAJ SHASHIKANT KHODASE	05	5	10	
88	4668	GANESH AJIT KHONDRE	05	04	09	[illegible]
89	4670	AJAY EKNATH KHOT	05	5	10	A.Khot
90	4671	ANIKET SARDAR KHOT		04	04	
91	4672	GANESH SANJAY KHOT	04	04	08	[illegible]
92	4674	PRASHANT RANGRAO KHOT			Ab	
93	4675	SURESH DNYANDEV KHOT			Ab	
94	4676	SHIVDATT MAHADEV KHUDE	05	04	09	Khude
95	4677	VISHWAVIJAY MAHADEV KHUDE	04	4	08	[illegible]

VIVEKANAND COLLEGE ... JUNE 1964

B.A.Part-I : Political Science student list : 2019-20

Sr. No.	Roll No.	Name of students				
96	4678	* SAKSHI PANDURANG KITE	05	5	10	S.P.Kite
97	4679	ANIKET MANIK KOLI			Ab	
98	4680	* NANDINI SACHIN KOLI			Ab	
99	4683	SHUBHAM SACHIN KOLI			Ab	
100	4684	* TEJASWINI ANANDA KOLI	05	5	10	[illegible]
101	4685	* YOGITA ALOK KOLI	05	5	10	Y.Koli
102	4688	* SNEHAL SHRIKANT KUMBHAR	05	5	10	[illegible]
103	4689	TEJAS DEEPAK KUPWADE	05	5	10	[illegible]
104	4690	NILESH NITIN KURANE	04	04	08	[illegible]
105	4691	ABHISHEK SUDHIRKUMAR KUSALE	04	5	09	[illegible]
106	4693	* RADHIKA MOHAN LADE	04	5	09	[illegible]
107	4694	RAJ GHANSHYAM LADE	05	5	10	[illegible]
108	4695	SANDIP SHIVSHANKAR LAVALE			Ab	
109	4699	SWAPNIL SUBHASH LOHAR			Ab	
110	4701	VIJAY JAGANNATH LOHAR	05	5	10	[illegible]
111	4703	NANDPREM AJIT LOKHANDE	04	5	09	[illegible]
112	4704	RAMAKANT SANJAY LOKHANDE	04	04	08	[illegible]
113	4705	* PRITI SUBHASH MADUR	05	5	10	[illegible]
114	4706	* PRAJAKTA DIGAMBAR MAGDUM	05	5	10	[illegible]
115	4707	* RAJKANYA JALINDAR MAGDUM	05	5	10	[illegible]
116	4708	IJAJAHAMAD HASIM MAHABRI	05	5	10	[illegible]
117	4710	ONKAR ASHOK MALI	05	5	10	[illegible]
118	4711	ROHIT LAXMAN MALI	04	04	08	[illegible]
119	4712	* RUTUJA ARVIND MALI	05	5	10	RAMali.
120	4713	ANURAJ YUVRAJ MANE	05	4	09	[illegible]
121	4714	KETAN ANAND MANE	04	04	08	KAM.
122	4715	OMKAR DNYANESHWAR MANE	05	4	09	[illegible]
123	4717	ROHIT NANDAKUMAR MANE	05	4	09	R.N.MANE
124	4719	VIKAS UTTAM MANE	05	5	10	V.U.mane
125	4722	* SAYOJITA PRAKASH MHOLE	05	5	10	[illegible]
126	4724	JEEVAN BRAMHADEV MITAKE	05	4	09	[illegible]
127	4725	RUSHIKESH NIVAS MITAKE			Ab	
128	4726	ASHISH BABASO MOHITE		04	04	
129	4728	* AVANTIKA SANJAY MORE	05	5	10	S.More
130	4729	DHANANJAY BALASAHEB MORE	04	5	09	[illegible]
131	4730	ROHAN SANJAY MORE	04	5	09	[illegible]
132	4733	AADIL ASLAM MUJAWAR	04	04	08	A.A.M.
133	4735	GAVAS RAJMAHAMAD MULLANI	05	5	10	[illegible]
134	4736	RIYAJ DASTGIR NAGARAJI	05	5	10	[illegible]
135	4737	* ROHINI JAYPAL NAGSEN	05	04	09	R.J.Nagsen
136	4739	PRUTHVIRAJ MANOJ NAIK	05	5	10	
137	4740	RAHUL NARAYAN NAIK	05	5	10	Rahul K
138	4742	* RUTUJA TANAJI NALAWADE	05	5	10	[illegible]
139	4743	* MAYURI DHONDIRAM NAWALE	05	5	10	[illegible]
140	4745	HEMANT BABAN NIGADE	05	04	09	[illegible]
141	4747	* ANKITA SANJAY PADAVAL	05	5	10	[illegible]
142	4748	* RUCHITA KRISHNAT PADEKAR	05	5	10	[illegible]
143	4749	* ANJALI SUNIL PANDAV			Ab	

VIVEKANAND COLLEGE JUNE 1964

B.A.Part-I : Political Science student list : 2019-20

Sr. No.	Roll No.	Name of students				
144	4750	AVADHUT ANIL PANDHARE			Ab	
145	4752	* HARASHADA SURESH PARIT			Ab	
146	4753	ABHIJEET BHIMRAO PATIL			Ab	
147	4754	ADINATH MOHAN PATIL	04	4	08	[signature]
148	4756	ANIKET SATISH PATIL	04	5	09	[signature]
149	4757	* ANKITA SANDESH PATIL	05	5	10	[signature]
150	4758	* ARATI RAJENDRA PATIL	05	5	10	[signature]
151	4759	* ARPITA AMAR PATIL			Ab	
152	4760	* ARPITA BABASO PATIL	05	4	09	[signature]
153	4761	ASHITOSH MAHAVIR PATIL		04	04	
154	4762	* BHIKUTAI RAJARAM PATIL	05	5	10	[signature]
155	4765	KIRAN SARJERAO PATIL	04	04	8	[signature]
156	4766	* NIKITA PRASHANT PATIL	04	5	09	[signature]
157	4770	PRANAV ANANDA PATIL	04	04	08	[signature]
158	4771	* PRATIKSHA SHIVAJI PATIL	05	5	10	[signature]
159	4776	RUTVIK DHANAJI PATIL	05	5	10	[signature]
160	4779	SATPAL TANAJI PATIL			Ab	
161	4783	MAHESH RAJENDRA PATLE	05	5	10	[signature]
162	4784	* RUTUJA BABURAO PATOLE	05	5	10	[signature]
163	4785	AKSHAY NEELESH PAWAR		04	04	
164	4786	* POOJA ARJUN PAWAR	05	5	10	[signature]
165	4787	* SHITAL HARIDAS PAWAR	05	5	10	[signature]
166	4789	SOURABH SANJAY PAWAR	04	05	09	[signature]
167	4790	SUMIT SANJAY PAWAR	05	5	10	[signature]
168	4791	* PRANALI TANAJI POWALKAR	05	5	10	[signature]
169	4792	* AKANKASHA KRUSHNAT POWAR	05	4	09	[signature]
170	4794	* ARCHANA RAJENDRA POWAR	05	5	10	[signature]
171	4795	PRATHAMESH SANJAY POWAR	04	5	09	[signature]
172	4796	* RUTUJA RAVINDRA POWAR	05	5	10	[signature]
173	4797	* SAISHWARI MADHUKAR POWAR	05	5	10	[signature]
174	4798	* SNEHAL BHIVAJI POWAR	05	5	10	[signature]
175	4801	SUMIT SURATSING RAJPUT	05	04	09	[signature]
176	4802	* MANSI BHUPAL RUIKAR	05	4	09	
177	4803	NIHAL ALNISAR RUKADIKAR			Ab	
178	4805	ANIKET SHANKAR SAKATE	04	5	09	[signature]
179	4806	* SNEHA MARUTI SALAGAR	05	5	10	[signature]
180	4807	ONKAR RAMCHANDRA SALGAR	05	5	10	[signature]
181	4809	ROHIT KRISHNA SALOKHE			Ab	
182	4810	SHUBHAM BHARAT SALOKHE	05	5	10	[signature]
183	4811	* AAFROJ JAVED SANADE	05	5	10	[signature]
184	4814	SARVESH SUBHASH SANGAR	05	5	10	[signature]
185	4817	* SHRADDHA LAHUJI SASANE	05	5	10	[signature]
186	4818	* SONALI VASANT SASANE	05	5	10	[signature]
187	4820	ADITYA SAJJAN SATARDEKAR	04	5	09	[signature]
188	4822	OMKAR KRISHNA SATPUTE	05	5	10	[signature]
189	4823	PRANAV KISHOR SAWANT	05	5	10	[signature]
190	4825	TEJAS CHANDRAKANT SAWANT	05	5	10	[signature]
191	4826	NADEEM SHAKIL SAYYAD	04	04	08	[signature]

VIVEKANAND COLLEGE ESTD JUNE 1964

B.A.Part-I : Political Science student list : 2019-20

Sr. No.	Roll No.	Name of students				
192	4827	NAWMAN MUBARAK SHAIKH	04	04	08	[illegible]
193	4831	SURAJ SANTARAM SHEVALE	05	5	10	[illegible]
194	4832	YASIN HASAN SHIKALGAR	04	5	9	YS
195	4833	* ANUJA ASHOK SHINDE	05	5	10	[illegible]
196	4834	AVADHUT AJIT SHINDE	05	5	10	
197	4836	* SIDDHIKA RAVINDRA SHINDE	05	5	10	Shinde
198	4837	TUSHAR NAMDEV SHINDE	05	5	10	[illegible]
199	4838	CHETAN RAMESH SHINGE	05	5	10	[illegible]
200	4839	* SHRAVANI VITTHAL HALIJWALE			Ab	
201	4840	SIDHARTH SUKHADEV ZENDE	05	05	5	[illegible]
202	4841	MANDIR KRISHNAT SUBHEDAR	05	5	10	M.K.S
203	4842	* NIKITA MARUTI SUBHEDAR	05	4	09	[illegible]
204	4843	RAKESH KAKASAHEB SUDAKE			Ab	
205	4846	* PRIYANKA SHIVAJI SURYAWANSHI	05	5	10	[illegible]
206	4847	* AARATI RANRAV SUTAR	05	5	10	[illegible]
207	4848	* POOJA RANGRAV SUTAR	05	04	09	[illegible]
208	4850	* PALLAVI BHAGVAN SUTAR	05	5	10	[illegible]
209	4851	* PRIYANKA NARAYAN SUTAR	05	5	10	[illegible]
210	4852	SANKET KRUSHNAT SUTAR	04	4	08	S.K.Sutar
211	4853	SUMIT ASHOK SUTAR	4	3	07	[illegible]
212	4854	SUMIT ASHOK SUTAR	05	5	10	[illegible]
213	4857	HARISH NAMDEV TELVEKAR	05	5	10	[illegible]
214	4858	OMKAR ASHOK TIPUGADE	04	04	08	[illegible]
215	4859	MANGESH MARUTI TONAPE	04	04	08	[illegible]
216	4863	* PRIYANKA SARJERAV VADDR			Ab	
217	4866	* POONAM KISAN VAROSE		04	04	
218	4867	* SHREEDEVI SHARVANI RAGHUSYAM VENGEEPURAM			Ab	
219	4872	ANIKET ASHOK YADAV			Ab	
220	4873	ANIKET MUKUND YADAV			Ab	
221	4874	PRAMOD SANJAY YADAV			Ab	
222	4875	* RADHAKUMARI DINESH YADAV			Ab	
223	4876	AYUSH UMESH ZAWARE			Ab	
224	4878	AKSHAY BHIKAJI KHOPKAR			A	
225	4879	ANIKET SAMBHAJI THAKARE	04	4	08	[illegible]
226	4881	* PRATIKSHA RAVSAHEB CHOUGULE	04	5	09	Chougule
	4558	shivani shahaji Gurav.	04	5	09	[illegible]
	4908	Ganesh Bhikaji Chavan	05	5	10	[illegible]
	4894	saurabh Anil kamble	04	4	08	[illegible]
	4892	Tohid Anwar Mhaldar	04	4	08	[illegible]
	4911	Aishwary Basavraj Magdum	05	05	05	[illegible]
	4893	Pratik Laxman Sutar.	04	04	08	[illegible]
	4886	Rutvik Ananda Patil	09	04	09	Patil
	4896	Pratik omaji satpute	05	05	50	[illegible]

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR · JUNE 1964

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

ASSESSMENT SHEET-MARCH-APRIL 2020

PROGRAMME : B.A. SEM 4 EXAMINATION: SEE

SUBJECT : POLITICAL SCIENCE PAPER-VI **SUBJECT CODE : DSC-1019D2**

SR NO	STUDENT'S NAME	Roll No	SEM-4 CIE (10) P	Ab	SEM-4 CA 20	(40) 20	(40)	TOTAL (50)
1	BARADE DHIRAJ SHIVAJI	5007	—	07	14	13	27	34
2	BARWADE SHIVANAND SURAJ	5009	—	07	14	07	21	28
3	BAUDANE BIRU DHONDIRAM	5010	09	-	18	14	32	41
4	BHOSALE ANIKET SARJERAO	5013	—	07	14	10	24	31
5	BHOSALE KARANSINH SAMBHAJIRAO	5014	09	-	18	11	29	38
6	BHOSALE TEJASHRI MAHADEV	5016	09	-	18	11	29	38
7	BURAN PRIYA PANDURANG	5020	10	-	20	16	36	46
8	CHAVAN SUJAY SHIVAJI	5023	—	07	14	12	26	33
9	CHAVAN RUTUJA BHIMRAO	5025	—	07	14	-	14	21
10	CHAVAN SUSHANT SURESH	5026	—	07	14	15	29	36
11	CHOPADE SURAJ DHANAJI	5027	—	07	14	10	24	31
12	CHOUGALE VIJAY ANANDA	5031	08	—	16	07	23	31
13	DEVKULE KRISHNA CHANDRAKANT	5040	—	07	14	08	22	29
14	GAIKWAD DISHA MARUTI	5047	—	07	14	12	26	33
15	GAIKWAD MAYURI MAHADEV	5048	—	07	14	14	28	35
16	GAVALI SHIVANI SATISH	5053	10	—	20	17	37	47
17	GAVANDI KRANTI KRISHNA	5055	—	08	16	15	31	39
18	GIRIGOSAVI DURGA MANOHAR	5062	—	07	14	A	14	21
19	GURAV ABHISHEK SANJAY	5068	10	—	20	16	36	46
20	GURAV LATA GUNDOPANT	5069	09	—	18	14	32	41
21	KADAM SUKANYA BHIMARAO	5089	—	07	14	07	21	28
22	KAMBLE SHIVANI SACHCHIDANANDA	5094	—	07	14	08	22	29
23	KAMBLE LAXMAN MAHADEV	5099	—	07	14	12	26	33
24	KAMBLE PRAKASH GANPATI	5103	—	07	14	09	23	30
25	KAMBLE RIMA CHANDRAKNT	5105	—	07	14	—	21	21
26	KAMERKAR RAHI SHEKHAR	5118	09	—	18	12	30	39
27	KHAMBE POOJA SAMBHAJI	5127	09	—	18	11	29	38

VIVEKANAND COLLEGE ESTD. JUNE 1964 KOLHAPUR-416003

SUBJECT : POLITICAL SCIENCE PAPER-VI **SUBJECT CODE : DSC-1019D2**

SR NO	STUDENT'S NAME	Roll No	SEM-4 CIE (10) P.	Ab	SEM-4 CA (40)		TOTAL (40)	(50)
28	KHOPKAR VISHAL GAJANAN	5130	09	-	18	12	30	39
29	KHOT VAIBHAV RAVINDRA	5132	10	-	20	17	37	47
30	KHUDE ROHIT DAGADU	5133	08	-	16	07	23	31
31	KULKUTAKI RUSHIKESH PRATAP	5142	08	-	16	-	16	24
32	LANDGE ROHIT VIVEKANAND	5144	08	-	16	07	23	31
33	LATURAKAR ADITYA DIVAKAR	5145	09	-	18	10	28	37
34	MAGADUM INDRAJIT DHONDIRAM	5146	08	-	16	09	25	33
35	MAGDUM ABOLI ANANDA	5147	09	-	18	12	30	39
36	MANE PRIYA NETAJI	5155	-	07	14	10	24	31
37	MANE SALONI BAJIRAO	5158	-	07	14	09	23	30
38	MANE SNEHAL BAJIRAO	5159	-	07	14	-	21	21
39	MHABARI SADDAM HASAN	5162	-	07	14	07	21	28
40	MULLA ASIF BABASAHEB	5171	-	07	14	07	21	28
41	NARKHEDKAR SURAJ DATTATRAY	5181	10	-	20	15	35	45
42	NAVALE KAJAL RAJU	5183	10	-	20	16	36	46
43	PARIT MAYURI MURALIDHAR	5190	09	-	18	11	29	38
44	PATIL AASHISH BABASO	5192	-	07	14	-	14	21
45	PATIL AKASH ANANDRAO	5195	09	-	18	12	30	39
46	PATIL KUNTI SANATKUMAR	5205	-	07	14	08	22	29
47	PATIL RAHUL KRISHNAT	5211	-	07	14	A	14	21
48	PATIL ROHINI RAMCHANDRA	5212	-	07	14	09	23	30
49	PATIL SANKET DATTATRAY	5217	-	07	14	-	14	21
50	PATIL SANKET PRAKASH	5218	09	-	18	12	30	39
51	PATIL SOURABH TANAJI	5223	10	-	20	17	37	47
52	PATIL VAIBHAV SARJERAO	5226	10	-	20	17	37	47
53	PATIL VELINDA SATISH	5228	-	07	14	04	18	25
54	PATOLE PRAJAKTA BABURAO	5233	10	-	20	17	37	47
55	PATOLE SONIYA RAMESH	5234	10	-	20	16	36	46
56	PUJARI ANIL YALLAPPA	5248	08	-	16	08	24	32
57	PUJARI PRAKASH ASHOK	5249	-	07	14	A	14	21

VIVEKANAND COLLEGE * KOLHAPUR-416003 * ESTD. JUNE 1964

SUBJECT : POLITICAL SCIENCE PAPER-VI **SUBJECT CODE : DSC-1019D2**

SR NO	STUDENT'S NAME	Roll No	SEM-4 CIE (10) P	Ab	SEM-4 CA (40)		TOTAL (50)	
58	RAMSHE SHAMAL SHANKAR	5251	10	–	20	17	37	47
59	RANAGE SHUBHAM BALASO	5253	09	–	18	11	29	38
60	REVALE PRATHMESH SANJAY	5257	09	–	18	10	28	37
61	SATHE AKSHAY SHIVAJI	5262	–	07	14	A	14	21
62	SATHE PRIYANKA BAPU	5263	–	08	16	17	33	41
63	SAWANT VARSHA VASANT	5268	–	07	14	04	18	25
64	SAWANT PRATIKSHA KISHOR	5271	10	–	20	17	37	47
65	SHAIKH ROJA DILAWAR	5274	10	–	20	16	36	46
66	SHAMALEVALE MAHEK MAHAMADHANIF	5275	09	–	18	13	31	40
67	SHINDE SHUBHAM RANGARAO	5282	–	07	14	10	24	31
68	SHINDE TEJAS SAMBHAJI	5284	–	07	14	08	22	29
69	SOMKUWAR TRUPTI SACHIN	5286	09	–	18	13	31	40
70	SONAVANE POOJA MOHAN	5287	10	–	20	17	37	47
71	TASHI AMOGH KESHAV	5289	10	–	20	16	36	46
72	THANEKAR AKANKSHA PRAKASH	5290	10	–	20	18	38	48
73	VAYDANDE BHAGYASHRI AMAR	5299	–	07	14	–	14	21
74	ZUGAR ULHAS DIPAK	5302	–	07	14	09	23	30
75	KAMBLE SAURABH NATHAJI	5303	08	–	16	09	25	33

Name & Signature of Internal Examiner
(Prof. D.A. Pawar)

Name & Signature of Head of Department

VIVEKANAND COLLEGE ESTD. JUNE 1964 KOLHAPUR-416003

" ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार "
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Signature of Supervisor

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's
VIVEKANAND COLLEGE (Autonomous), KOLHAPUR
सन 2019-20
जाधव शर्वरी शशिकांत
Class B.A. Ist Div ______ Roll No. 4611
Suppliment No. ______ Subject Political Science
Test / Tutorial No. ______

10/10

प्र. राष्ट्रपतीचे अधिकार व कार्य स्पष्ट करा.

⇒ प्रस्तावना :-

भारतीय राज्यघटनेने संसदीय शासन पद्धतीचा स्वीकार केला असल्यामुळे राष्ट्रपती हा नामधारी घटनात्मक प्रमुख असून पंतप्रधान व त्याचे मंत्रीमंडळ वास्तववादी सत्ता प्रमुख आहे. भारताचा संपूर्ण राज्यकारभार राष्ट्रपतीच्या नावे चालतो. परंतु प्रत्यक्षात सत्ता मात्र पंतप्रधानाकडे असते. भारताच्या राष्ट्रपतीपदाची वैशिष्ट्ये असे की तो तंतोतंत इंग्लंडच्या नाममात्र राजा प्रमाणे नाही. भारताचा राष्ट्रपती नामधारी घटनात्मक प्रमुख असला तरी त्याला अणीबाणीच्या काळात खास अधिकार दिलेले आहेत. इंग्लंडच्या राजा प्रमाणे भारताच्या राष्ट्रपतीची निवड अप्रत्यक्षरित्या जनतेकडून होत असते. राष्ट्रपती हा भारताचा प्रथम नागरिक असून तो भारतातील सर्वश्रेष्ठ कार्यकारी अधिकारी म्हणून ओळखला जातो. त्याला राजकीय, आर्थिक सामाजिक कार्यक्षेत्र राहतात. राष्ट्रपतीला मानाचे व महत्वाचे स्थान देण्यात आले आहे.

VIVEKANAND COLLEGE ESTD JUNE 1964 KOLHAPUR-416003

* राष्ट्रपतीचे अधिकार :-

भारतीय घटनेने राष्ट्रपतीला व्यापक स्वरुपाचे अधिकार दिलेले आहेत. तसेच काही अधिकार संसदेच्या कायद्याकडून प्राप्त झालेले आहेत. घटनात्मक दृष्टीने राष्ट्रपती हा कार्यकारी प्रमुख आहे. राष्ट्रपतीच्या नावाने देशाची सर्व सत्ता चालते परंतु राष्ट्रपतीची सत्ता नाममात्र असते त्याचे अधिकार पंतप्रधानाकडून वापरले जातात.

1 <u>कार्यकारी विषयक अधिकार</u> :-

① राष्ट्रपती पंतप्रधानाची नेमणूक करतो. तसेच पंतप्रधानाच्या सल्ल्याने तो मंत्रीमंडळातील मंत्र्यांची नेमणूक करतो.

② संसदेने केलेल्या सर्व कायद्यांची अंमलबजावणी करण्याचे कार्य राष्ट्रपती करतो सरकारचे सर्व हुकुम राष्ट्रपतीच्या नावाने निघतात.

③ राष्ट्रपती वरिष्ठ शासकीय अधिकाऱ्यांच्या नेमणूक करतो. महालेखा परिक्षक, भारताचा न्यायवादी, रिझर्व्ह बँकेचा, केंद्रिय लोकसेवा, अध्यक्ष व सभासद, परराष्ट्रात पाठविण्याचे राजदूत, राज्यपाल, मुख्य निवडणूक अधिकार यांच्या नेमणुका करतो. निवडणूक मंडळ, वित्त मंडळ, भाषा आयोग, अनुसुचित जाती-जमाती इ. मंडळाची, आयोगाची नियुक्ती राष्ट्रपती करतो.

④ राष्ट्रपती सेनादलाच्या प्रमुख असतो. सैन्यदलातील तिन्ही विभागाचे प्रमुख सैन्यातील इतर अधिकारी यांच्या नेमणूका राष्ट्रपती करत असतो.

2 <u>कायदेविषयक अधिकार</u> :-

राष्ट्रपती हा भारतिय सभागृहाचा सदस्य नसतो तरीपण त्याला संसदेचा अविभाज्य घटक समजला जातो. भारतीय राज्यघटनेने राष्ट्रपतीला पुढीलप्रमाणे कायदेविषयक अधिकार दिले आहेत.

① संसदेच्या दोन्ही सभागृहांची अधिवेशने बोलविणे तसेच आवश्यकता वाटल्यास लोकसभा बरखास्त करणे हे अधिकार राष्ट्रपतीला आहेत.

② राज्यसभा व लोकसभा या दोन्ही सभागृहात मतभेद निर्माण झाल्यास पेच प्रसंग उद्भवतो अशा वेळी राष्ट्रपती दोन्ही सभागृहाचे संयुक्त अधिवेशन बोलवतो.

③ सार्वत्रिक निवडणूकी नंतर तसेच प्रत्येक वर्षाच्या सुरुवातीला राष्ट्रपती संसदेपुढे अभिभाषण करतो. या अभिभाषणात शासकीय ध्येय धोरणांची आणि कार्याची रुपरेषा स्पष्ट

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR

13

केलेली असते.

④ संसदेच्या दोन्ही सभागृहात काही सदस्यांच्या नेमणूक करण्याचा अधिकार भारताच्या राष्ट्रपतीला आहे. साहित्य, कला, विज्ञान, समाजसेवा, शिक्षण इ. क्षेत्रात विशेष प्राविण्य मिळालेल्या व्यक्तीकडून 12 व्यक्तींची नेमणूक राष्ट्रपती राज्यसभेवर करतो.

⑤ संसदेने पास केलेल्या प्रत्येक विधेयकाला राष्ट्रपतीची संमती आवश्यक असते. विधेयक नाकारण्याचा अधिकार राष्ट्रपतीला असतो.

⑥ राष्ट्रपतीला वट हुकुम किंवा अध्यादेश काढण्याचा अधिकार आहे. जेव्हा संसदेचे अधिवेशन चालू नसेल आणि गंभीर परिस्थितीमुळे विशेष कायद्याची आवश्यकता असेल तेव्हा राष्ट्रपती वट हुकुम काढतो.

⑦ घटक राज्यांची रचना, सिमा किंवा नाव बदलणारी विधेयके यांना राष्ट्रपतीची पूर्व संमती घेतल्याशिवाय संसदेत ती सादर करता येत नाही.

3 अर्थ विषयक अधिकार :-

① राष्ट्रपतीची पूर्व संमती घेतल्या शिवाय कोणतेही अर्थ विषयक विधेयक संसदेपुढे मांडता येत नाही.

② राष्ट्रपतीच्या शिफारशी शिवाय सरकारला संसदेत कोणत्याही अनुदानाची मागणी करता येत नाही.

③ संचित निधीवर राष्ट्रपती नियंत्रण ठेवतो. तसेच आकस्मित कारणांसाठी तो या निधीतून पैसा खर्च करु शकतो. नंतर अशा खर्चाला संसदेची मंजूरी घ्यावे लागते. अंदाज पत्रक तसेच गरज वाटल्यास पुरवणी अंदाज पत्रक संसदेपुढे मांडण्याची व्यवस्था राष्ट्रपती करत असतो.

VIVEKANAND COLLEGE ESTD. JUNE 1964 KOLHAPUR-416003

4 न्यायविषयक अधिकार :-

① न्यायालयाने एखाद्या व्यक्तीला मृत्यूदंडाची किंवा इतर कोणत्याही गंभीर स्वरुपाची शिक्षा दिली असेल आणि

त्या व्यक्तीने राष्ट्रपतीकडे दयेचा किंवा क्षमाचा अर्ज केला असेल तर राष्ट्रपती त्या व्यक्तीच्या शिक्षेत सुट देऊ शकतो किंवा ती शिक्षा माफ करू शकतो.

② राष्ट्रपती सर्वोच्च न्यायालयाच्या व उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधिशांची नेमणूका करतो तसेच संसदेच्या ठराव द्वारे तो न्यायाधिशांना पदच्युत करू शकतो.

③ केंद्रसरकारच्या तसेच राज्य सरकारच्या संदर्भात काही प्रश्न किंवा वाद निर्माण झाल्यास त्या संबंधी सर्वोच्च न्यायालयाला विचारण्याचा अधिकार राष्ट्रपतीला आहे.

5 आणीबाणीविषयक अधिकार :-

आणीबाणीच्या काळात राष्ट्रपतीला विशेष अधिकार प्राप्त होतात. राष्ट्रपती पुढील तीन प्रकारच्या परिस्थितीत देशामध्ये आणीबाणी लागू करू शकतो.

① राष्ट्रीय आणीबाणी :-

बाह्य आक्रमण, युद्ध किंवा अंतर्गत अशांतता यामुळे राज्याच्या सुरक्षिततेला धोका उत्पन्न झाल्यास भारतीय घटनेच्या कलम 352 नुसार वरील कारणास्तव गंभीर परिस्थिती निर्माण झाली आहे. अशी राष्ट्रपतीची खात्री झाल्यास तो राष्ट्रीय आणिबाणी घोषित करतो. आणीबाणीची घोषणा दोन महिने अमलात राहते. दोन महिन्याच्या आतल्या घोषणेला संसदेची मंजुरी द्यावी लागते. संसद ठरवेल त्या काळापर्यंत त्या घोषणेचा अंमल राहतो. भारताचे राष्ट्रपती डॉ. राधाकृष्णन यांनी 1962 साली भारत-चीन युद्धाच्या वेळी 1971 साली बांगला देशाच्या युद्धाच्या वेळी तर 1975 मध्ये देशांतर्गत अशांततेच्या कारणासाठी आणीबाणीची घोषणा केलेली होती.

② घटकराज्य आणीबाणी :-

एखादया घटक राज्यात राजकीय अस्थैर्य किंवा घटनात्मक पेच-प्रसंग निर्माण झाला तर तसेच एखादया घटकराज्याचा कारभार घटनेतील तरतुदी प्रमाणे चालत नसेल तर असे

VIVEKANAND COLLEGE ESTD. JUNE 1964 KOLHAPUR

राज्यपालाच्या अहवालाद्वारे राष्ट्रपतीला खात्री पूर्वक वाटले तर घटना कलम 356 नुसार राष्ट्रपती घटकराज्य आणीबाणी घोषीत करतो. राष्ट्रपतीने घटकराज्यात आणीबाणी घोषीत केल्यानंतर त्या घोषणेला दोन महिन्याच्या आत संसदेची मान्यता घ्यावी लागते. अशा पद्धतीने एखादया घटक राज्यात जास्तीत जास्त 3 वर्षे राष्ट्रपती राजवट चालू ठेवता येते. घटना कलम 356 नुसार सर्व प्रथम पंजाब मध्ये 1951 साली आणीबाणीची घोषणा करण्यात आली. 1951-1998 या काळात विविध घटक राज्यात जवळ-जवळ 132 वेळा आणीबाणी घोषीत करण्यात आली.

③ आर्थिक आणीबाणी :-

संपूर्ण देशात किंवा कोणत्याही घटक राज्यात आर्थिक अस्थिरता निर्माण झाल्यास घटना कलम 360 नुसार संपूर्ण भारतात किंवा भारताच्या एखादया भागात राष्ट्रपती आर्थिक आणीबाणी घोषीत करू शकतो. या आणीबाणीची सुरुवातीची मुदत 2 महिने असते. संसदेला ही मुदत वाढवण्याचा अधिकार आहे. सुदैवाने भारतात आर्थिक आणीबाणीची घोषीत करण्यासारखी परिस्थिती आज पर्यंत निर्माण झाली नाही.

10

VIVEKANAND COLLEGE ESTD. JUNE 1964 KOLHAPUR-416003

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर
राज्यशास्त्र विभाग
वर्ष :- 19 - 20

सेमिस्टर :- 5
वर्ग :- B.A III
पेपर क्रं :- 8
पेपरचे नाव :- लोकप्रशासन
मार्गदर्शन :- डी. ए. पवार (सर)
विद्यार्थीनेचे नाव :- कु. स्विटी उमेश रंभोळे
रोल नं :-
दिनांक :- 14/09/2019
सेमिनार विषय :- अधिकारपद परंपरा

10/10

प्रस्तावना :- हे संघटनेचे महत्वाचे तत्व होय. लोकप्रशासनात अधिकारपद परंपरेच्या सिध्दांताला विशेष महत्व दिलेले असते. संघटनेची निर्मिती करताना तिची रचना (यंत्रणा) ठरविण्यासाठी हा सिध्दांत उपयुक्त ठरतो. सामान्यत: कोणतीही संघटना घेतली तरी त्या संघटनेत वरिष्ठ - कनिष्ठ अशी स्तररचना निर्माण केलेली असते. पदानिश्चिती करण्यासाठी सोपानक्रम हे तत्व उपयुक्त ठरते. संघटनेत वरिष्ठ अधिकाऱ्यापासून ते कनिष्ठ अधिकाऱ्यापर्यंत व सेवकापर्यंत अधिकाराबाबत श्रेणीपध्दती असते. संघटनेच्या शिखरापासून ते पायापर्यंत (Top to Bottom) वरिष्ठ - कनिष्ठ अशी क्रमपध्दती असते. मूने यांच्या मते, संघटनेत कनिष्ठ ते वरिष्ठ अशा चढत्या क्रमाने श्रेणी - रचना असते. प्रा. व्हाईट यांच्या मते, संघटनेत जबाबदारीच्या तत्वानुसार वरिष्ठ - कनिष्ठ अशी स्तररचना निर्माण केलेली आहे. कनिष्ठ सेवक नेहमी आपल्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यास जबाबदार राहून कार्य करीत असतो.

अर्थ :- अधिकारपदाची निश्चिती करण्यासाठी संघटनेत विभाग, उपविभाग, शाखा, उपशाखा निर्माण केल्या जातात. क्रमपध्दती स्वीकारून प्रत्येक सेवकाची पदानिश्चिती केलेली असते. म्हणूनच सोपानक्रम किंवा पदसारणीचे तत्व आढळते. सामान्यत: प्रत्येक अधिकारी व कर्मचारी आपल्या वरिष्ठ अधिकाऱ्याकडून आदेश, आज्ञा व मार्गदर्शन स्वीकारीत असतो. त्यामुळे तो आपल्या वरिष्ठ अधिकाऱ्याला जबाबदार राहून कार्य करीत असतो. संघटनेत क्रमवार पद निश्चित केलेले असल्यामुळे कनिष्ठ वरिष्ठास जबाबदार राहून त्याच्या आदेशाचे पालन करीत असतो.

व्याख्या

१) एल. डी. व्हाईट : यांच्या मते " अधिकारपद परंपरा म्हणजे सार्वत्रिक स्वरूपाचे असे तत्व की ज्यामुळे संघटनेच्या रचनेत शिखरापासून ते तळापर्यंत जबाबदारी स्तरानुसार वरिष्ठ - कनिष्ठ यांचे संबंध निश्चित केले जातात.

२) संघटनेतील एकाच वरिष्ठ अधिकाऱ्याकडून इतर कनिष्ठ अधिकाऱ्यांना व कर्मचाऱ्यांना आदेश मिळणे यास आज्ञाकारक सत्तेची एकवाक्यता. सर्व कनिष्ठ सेवक या आदेशांचे पालन करतात.

रचना :

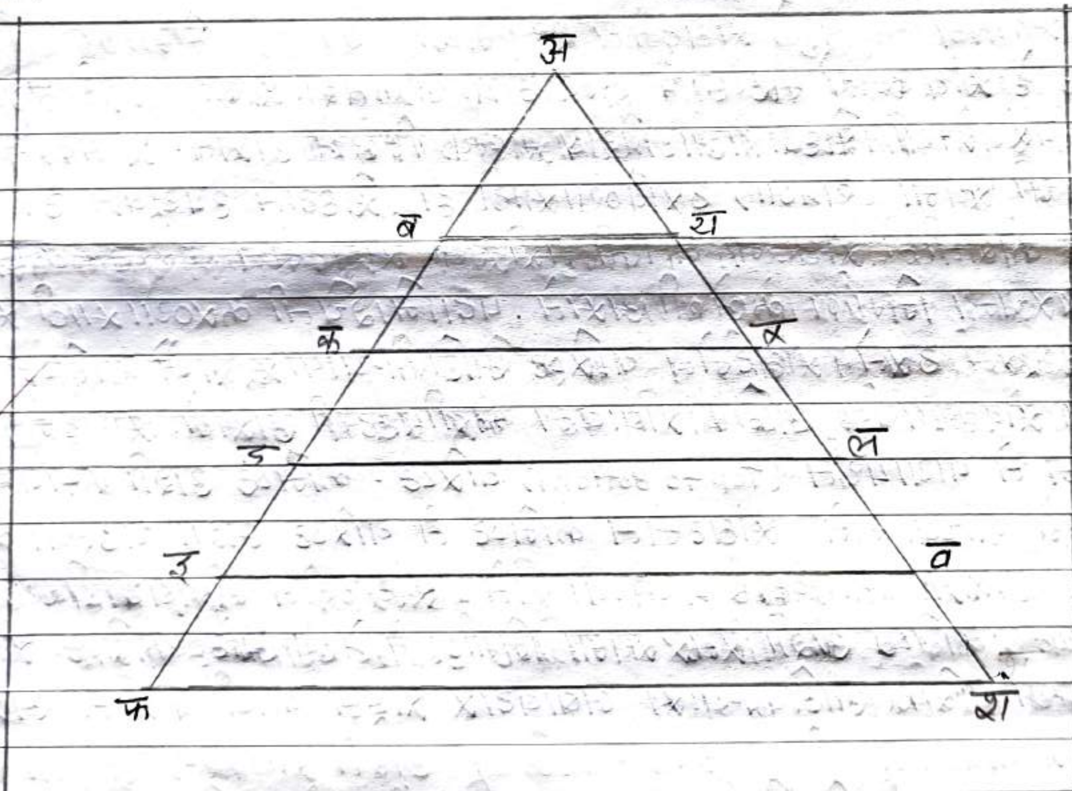

आकृतीत पुढील 'अ' हा संघटनेचा प्रमुख वरिष्ठ अधिकारी आहे. 'ब' हा 'अ' चा 'क' हा 'ब' चा 'ड' हा 'क' चा, 'इ' हा 'ड' चा आणि 'फ' हा 'इ' चा कनिष्ठ अधिकारी आहे. 'अ' चा वरिष्ठ प्रमुख अधिकाऱ्यांचा नियंत्रणाखाली क्रमाक्रमाने ब, क, ड, इ, फ हे कनिष्ठ पातळीवरील अधिकारी जबाबदारीने कार्य करतात. तसेच अ या वरिष्ठाच्या नियंत्रणाखाली दुसऱ्या विभागातील य, र, ल, व, श हे कनिष्ठ अधिकारी कार्यकरीत असतात.

थोडक्यात कनिष्ठ, अधिकारी आपल्या वरिष्ठाला जबाबदार

राहून कार्य करीत असतो. याशिवाय ब-थ, क-र, ड-ल असे समांतर संबंधही निर्माण होत असतात. अधिकारपद परंपरेच्या तत्वामुळे संघटनेचे कार्य क्रमाक्रमाने होत असते. योग्य अशा क्रमाने किंवा मार्गाने प्रशासनाचे कार्य पारते. अधिकारपद परंपरा तत्वानुसार जी संघटना निर्माण केली जाते तिचे साम्य पिरॅमिडशी केले जाते. पिरॅमिडच्या रचनेप्रमाणे संघटनेची रचना केलेली आढळते.

अधिकारपद परंपरा तत्वाचे परीक्षण

गुण :- 1] अधिकारपद परंपरा तत्वामुळे संघटनेत आदेशासंबंधी एकता निर्माण होते. प्रशासन कार्यात एकवाक्यता निर्माण होऊन वरिष्ठ ते कनिष्ठ या मार्गाने आदेशाचे पालन होते.

2] पदसोपान तत्वामुळे संघटनेत एकात्मता (ऐक्य) निर्माण होते वरिष्ठ कनिष्ठ तसेच समांतर अधिकाऱ्यांतील संबंध प्रस्थापित करण्यासाठी हे तत्व उपयोगी पडते सर्व अधिकारी व सेवकवर्ग ऐक्याच्या भावनेने कार्य करतात.

3] अधिकारपद परंपरेच्या तत्वामुळे सनदी सेवकांतील संघर्ष कमी होऊन समन्वय साधला जातो.

4] पदसारणीच्या तत्वामुळे प्रत्येक अधिकारी जबाबदारीने वागतो. प्रत्येक कर्मचारी आपल्या वरिष्ठाशी जबाबदार राहून कार्य करीत असतो.

दोष :-

1] अधिकारपद परंपरेच्या तत्वामुळे प्रशासन कार्यात विलंब लागतो. कारण प्रत्येक कृती वरिष्ठ ते कनिष्ठ अशा क्रमाने होत राहते. त्यामुळे अंमलबजावणीस वेळ लागतो.

2] पदसोपानक्रमामुळे वरिष्ठ - कनिष्ठ अशी सेवकांत भावना निर्माण होते त्यांच्यात हेवेदावे, संघर्ष - मत्सर निर्माण होतात. त्याचा परिणाम प्रशासन कार्यावर होतो.

3] या तत्वामुळे नोकरशाही हा दोष निर्माण होतो. कारण संघटनेत वरिष्ठ - कनिष्ठ पातळीवर विविध पदे निर्माण होतात. त्यामुळे सनदी सेवकांच्या संख्या वाढते. नोकरशाही निर्माण होऊन संपूर्ण प्रशासन दिशाहीन बनते. जनकल्याण हा हेतू बाजूला सारला जाऊन सनदी नोकरांच्या कल्याणासाठी प्रशासन चालते.

समारोप:-

१) अशा स्वरूपाचे दोष प्रशासनात निर्माण झाल्यामुळे आधिकारपद परंपरेचे तत्व उपयुक्त नाही २) कारण वरील दोष दूर करणे सहज शक्य आहे. ३) प्रशासकीय कौशल्य, कर्तव्यतत्परता, जबाबदारी, नियामितपणा यांद्वारे हे दोष दूर करता येतात. यो एकंदरीत प्रशासन कार्य यशस्वी करण्यासाठी आधिकारपद परंपरेचे तत्व अत्यंत उपयुक्त ठरते. म्हणूनच सार्वजनिक प्रशासनात या तत्वाचा स्वीकार केलेला आहे.

10/10

" ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार "
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Signature of Supervisor

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's
VIVEKANAND COLLEGE (Autonomous), KOLHAPUR

कु. रामशे शामल शंकर

Class B.A. IInd Div. Roll No. 5251

Suppliment No. Subject राज्यशास्त्र

Test / Tutorial No. भारतीय राजकीय विचार 10/10

प्र. महात्मा ज्योतिबा फुले यांचे बळीराज्य संकल्पनेविषयीचे विचार स्पष्ट करा.

महाराष्ट्र अनेक समाजसुधारकांची धार्मिक व राजकीय क्रांतिकारकांची कर्मभूमी म्हणून प्रसिद्ध आहे. समाज-सुधारणेच्या कार्यात तर महाराष्ट्र अग्रगण्य राहिला आहे. १७ व्या शतकाच्या प्रारंभी ज्या समाज सुधारकांनी प्रयत्नांची पराकाष्ठा करून समाजात समानतेचा ध्वज उंचावण्याचे प्रयत्न केले, त्यात जोतिबा फुलेंचे स्थान फार श्रेष्ठ दर्जाचे आहे. इ.स. 1818 साली पेशवाई बुडाली आणि शनिवार वाड्यावर ब्रिटीशांचे निशाण फडकत होते. स्वराज्य नष्ट होऊन इंग्रजांचे राज्य नुकतेच सुरु झाले होते. स्वराज्य बुडविणारी दुसरा बाजीराव याच्या आमदानीत महाराष्ट्रातील एकंदरीत समाजात अनेक वाईट चालीरिती बोकाळल्या होत्या. अठरापडगजातींचा बुजबुजाट माजला होता. धर्माच्या नावाखाली दलितांचा छळ चालू होता. अंधश्रद्धा, मंत्रतंत्र, दुष्ट व जाचक रूढी यांचे प्रस्थ माजले होते. बहुजन समाज अशिक्षित असल्यामुळे मुका होता. महाराष्ट्रातील ही स्थिती पाहून जोतिबांचे मन तळमळून उठले. त्यांनी आपल्या जीवनाचा मार्ग आखला. तत्कालीन परिस्थितीचा त्यांच्यावर प्रभाव पडला.

'शेतकऱ्याचा असूड' हा ग्रंथ जोतिरावांनी इ.स. 1883 मध्ये लिहिला पण; त्यांच्या हयातीत तो प्रसिद्ध होऊ शकला नाही. पण ग्रंथलेखन पूर्ण झाल्यावर त्यांनी त्याची एक प्रत गर्वनर जनरल आणि दुसरी प्रत सयाजीराव गायकवाड यांच्याकडे विचारार्थ पाठवली होती. त्या ग्रंथाचा मुख्य

आधार येथील शेतकऱ्याच्या खालावलेल्या परिस्थितीचे प्रत्यक्ष अवलोकन हाच आहे. हा ग्रंथ अलिकडेच इ.स. 1967 मध्ये मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालयाच्या मराठी संशोधन मंडळाने प्रकाशित केला. त्याचे संपादन डॉ. स.गं. मालशे व श्री. धनंजय कीर यांनी केले आहे. या ग्रंथात बळीराज्य संकल्पनेचा विस्तार केला आहे.

प्रत्येक गावामध्ये छोटे - छोटे शेतकरी असतात. त्याकाळी शेतकऱ्यांचे अतिशय हाल होत. त्याची केविलवाणी स्थिती जोतिबांना पाहवत नव्हती. बिचारा शेतकरी ऊन, पाऊस थंडीवारा याची तमा न बाळगता रात्रंदिवस शेतात काम करतो तेव्हा शेत पिकते. या पिकावर केवळ समाजच नव्हे तर, देशातील सर्व लोकांचे जीवन अवलंबून असते. यासाठी शेतीच्या कामाला उत्तेजन देणे हे प्रत्येकाचे राष्ट्रीय कर्तव्य आहे. असे जोतिबांनी सर्वांना पटवून दिले. 'शेतकरी सुखी तर देश सुखी' असे ते म्हणत.

सरकारने शेतकऱ्यांना चांगली बियाणे व अवजारे द्यावीत याविषयी ते आपल्या भाषणातून व लिखाणातून सतत मागणी करत. हेतू हा की, चांगली बियाणे वापरून पिके चांगली येतील. व त्याचा फायदा शेतकऱ्यांना मिळेल. त्यामुळे तो सधन होईल. शेतकऱ्याची परिस्थिती सुधारली पाहिजे याकडे ते सतत लक्ष देत. त्याप्रमाणे त्यांचे दोष व दुर्गुण दाखवून त्यांची कान उघाडणीही करीत. अशाप्रकारे जीवन सुधारण्याचा त्यांनी अधिकाधिक प्रयत्न केला.

पाणी पुरवठा :

शेतकऱ्यांची स्थिती सुधारण्याच्या दृष्टीने त्यांनी 'शेतकऱ्याचा असूड' या आपल्या ग्रंथात काही सूचना केल्या आहेत. त्यात पाणी पुरवठ्याला त्यांनी अग्रक्रम दिला. डोंगरावरील पानाफुलांचे, कृमिकिटकांचे, मांसाहाडांचे सत्व पावसाने पुराच्या पाण्यासोबत वाहून जाऊ नये म्हणून लष्कर व पोलीस

खात्यातील शिपायांकडून सरकारने जागोजागी बंधारे बांधून द्यावेत. लहान-मोठी धरणे बांधावी. विहीरी खोदाव्या. विहीर खोदणाऱ्या शेतकऱ्यांना बक्षीसे द्यावीत. नदीनाले, तलावातील गाळ फुकट नेऊ द्यावा.

गोरक्षण :

पाणी पुरवठ्याप्रमाणे जनावरांच्या पैदाशीचा प्रश्नही त्यांनी विचारात घेतला. गाई-बैल यांचा शेतीसाठी उपयोग करून घ्यावा. शेतकऱ्याला फायदा होईल अशी जनावरे पाळावी त्यांची अवलाद उत्पन्न करावी. गोहत्येला कायद्याने बंदी घालावी.

पिक संरक्षण :

पिकांच्या संरक्षणासाठी शेतकऱ्यांना बंदुका वापरु द्याव्या. रानटी जनावरे मारण्याची जबाबदारी शासनाने घ्यावी. जनावरांमुळे पिकाचे नुकसान झाले तर त्याची भरपाई सरकारी तिजोरीतून करावी.

शेतकऱ्यावरील कर्जाचा बोजा कमी करणे :

शेतकऱ्यांना कर्जपुरवठा करण्यासाठी सावकाराला पर्याय म्हणून स्वतंत्र शेतकी बँकांची संकल्पना समोर आली. शेती फायदेशीर होत नाही तोवर बँका यशस्वी होणार नाहीत. त्यासाठी सर्वप्रथम शेतकऱ्यांवरील कराचा बोजा कमी केला पाहिजे. यासाठी शासनाच्या अवाढव्य खर्चाला कात्री लावण्याचा मार्ग त्यांनी सुचविला.

शेतकऱ्यांचे प्रश्न त्याकाळात परखडपणे प्रशासनासमोर मांडणारे महात्मा फुले हे महाराष्ट्रातील एक समाजचिंतक होत. तळागाळातील लोकांची प्रगती व्हावी यासाठी ते नेहमीच प्रयत्नशील राहिले. वरीलप्रमाणे त्यांनी बळीराज्य संकल्पना स्पष्ट केली.